

DR. PHD SUBA JÁNOS:^{*}

A trianoni hármashatárok kijelölése

Abstract

A “triple” or “tergeminat” frontier is the meeting point of the frontiers of three neighbouring countries. The boundary stone which marks it, named “triplex confinium”, is generally a monumental, obelisk-like work of art. Along the frontiers of Hungary, established by the Trianon Peace Treaty and traced out on the terrain, there were four such triplex confinia. Their establishing and indication was done as a result of long negotiations and without the knowledge of the Hungarian party sometimes. The study treats the political efforts in this concern and explains how the location of the tergeminat frontier marks have been positioned, together with the presentation of the different types of the monuments. It is worth mentioning that no one of the original four Trianon tergeminat frontier marks are standing on their primary places today.

1. Bevezetés

A hármashatárok, három állam államhatárának találkozási pontját jelenti. A terepen hármashatárjelek (Triplex Confinni) jelzik a három szomszédos állam közös határszakaszának kezdetét, illetve végét (Suba 2003). 1920. június 4-én Trianonban aláírt békeszerződés 27. cikke határozta meg Magyarország új határvonalát. A leírásban konkrétan szerepelnek a hármashatárok, a szakaszok végpontjai, illetve kezdőpontjai. A határvonal részletes megállapítását a békeszerződés 29. cikke a bizottságokra bízta. A Határmegállapító Bizottságok (HMB) a Szövetséges és Társult Hatalmak és az érdekelt államok képviselőiből álltak, amelyet szintén törvénycikkek szabályoztak (a 42., 46., 50. és 71. cikkelyek.) (Suba 1994). Magyarországnak a trianoni békeszerződés értelmében négy hármashatárpontja került megállapításra, kijelölésre, határjelekkel való állandósításra.

2.1. Az ÉNY-i (magyar–osztrák–csehszlovák) hármashatárpont megállapítása

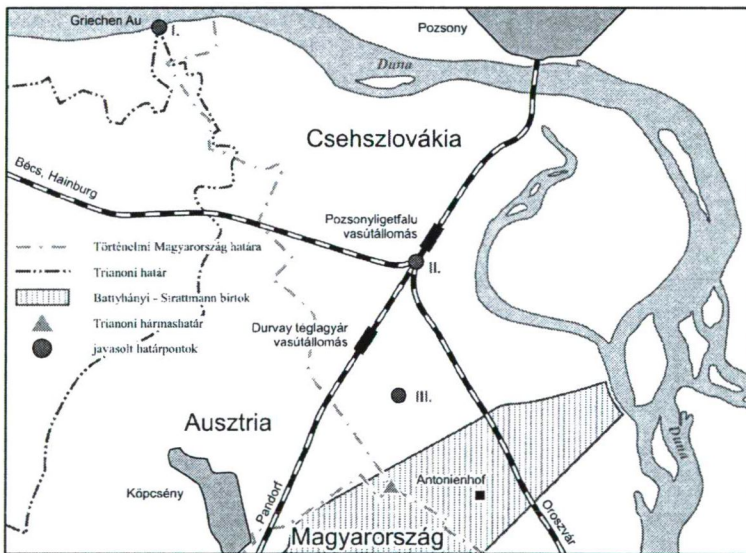
Itt Két bizottság is érdekelt volt, míg végül a Köpcsényi (Kittsee) hármashatárpont megállapítását a Magyar–Osztrák HMB. (M-O. HMB) hatáskörébe utalták. A magyar javaslat három pontot jelölt meg. Magyar szempontból a legideálisabb hely a régi osztrák határ, amely Griechen-Aunál érte el a Dunát. (Ennek a valószínűsége kevés volt, mert az osztrákoknak ítélt [Nezsider] Pandorf–Pozsonyi és a Hainburg–Pozsonyi vasútvonalat szakította volna meg.) A második magyar javaslat célja az volt, hogy a pozsonyi hídfő határát északabbra tolja ki. Ez a pont a Pozsony–Ligetfalui vasútállomástól délre fekvő háromszoros vasúti elágazás, vagy közelében kijelölendő pont. A harmadik javaslat célja az volt, hogy a Battyányi–Strattmann herceg Köpcsényi uradalmát ne ossza fel három részre, és három országba. Ezért a javasolt hármashatárpont Antonienhof és Durvay téglagyár vasútállomás közti terepen volt. A magyar javaslat 2–3 változatát az osztrák fél is támogatta (Suba 1996).

A határpont helyét az 1921. okt. 7-én a M-CS., M-O. és az O-Cs HMB. együttes Pozsonyi ülésén történt. A hármashatárpont helye a St. Germaini és a Trianoni békeszerződés

^{*} Térképtárvezető – HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Térképtár.

szövegének szó szerinti értelmezésével pontosan 1 km-re Antonienhoftól NY-ra állapították meg. A gazdasági viszonyokat teljesen figyelmen kívül hagyva a Battyányi-Strattmann birtok kellős közepére helyezték. Így a birtok szükségszerűen három ország területére esett. A HMB-ok formailag tökéletesen interpretálták a békeszerződés szövegét (Suba 1997a). A szavazásnál a magyar és az osztrák delegáltak ellene szavaztak, míg a csehszlovákok és a nem érdekelt hatalmak mellette. Kiszálltak a helyszínre is, ahol „...az entente tagok nagy lelkiismeretességet mímelve igen érdeklődtek az iránt, hogy pontosan hogy volna az osztrák és a magyar javaslat szerinti hármashatárpont úgy eltolandó, hogy a pont a Battyányi-Strattmann birtok széleire essék.” (Suba 1996). Ez kb. 300 lépés = 90 m eltolást jelentett volna. A helyszíni szemle sem befolyásolta a HMB tagjainak álláspontját.

A köpcsényi hármashatárpontot 1922. máj. 9-én állandósították (Suba 1997a). A határjel egy háromoldalú hasáb, amelynek minden oldalára az érdekelt államok címere van bevésvé. A csehszlovák és az osztrák címer alatt két időpont, mégpedig 16. VII. 1920. és 26. VII. 1921. van feltüntetve. A magyar címer alatt csak az utóbbi szerepel. A határjel több részből álló hasáb. Az alsó része 80 cm-re van a földbe süllyesztve. A földfeletti része három darabból áll, amelyek félméterenként keskenyednek. A határjel földfeletti magassága 240 cm. Igaz, hogy a hasábok élei nem eshetnek egybe a három határvonal irányával. A hármashatárkő árát, és felállítását a Csehszlovák delegáció fedezte (Suba 1996, 2001a).

1. ábra: A magyar–csehszlovák–osztrák hármashatárpont
(Forrás: A szerző saját szerkesztése [Suba 1996])

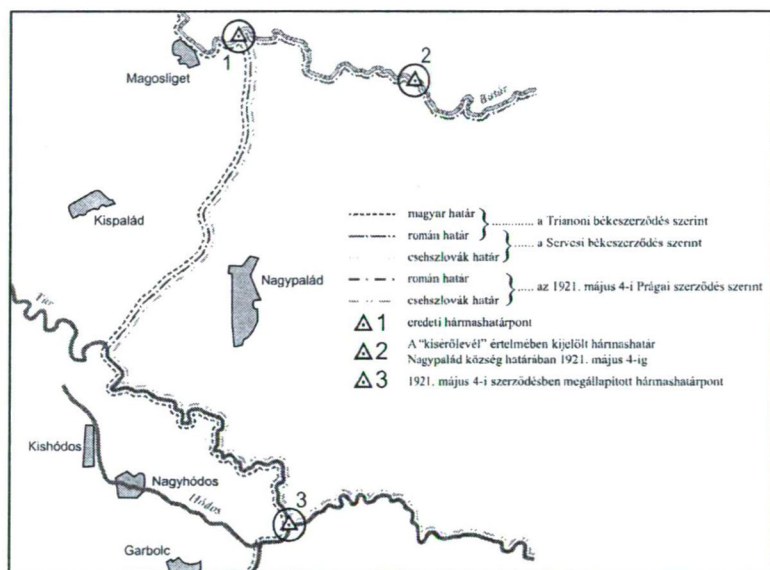
2.2. Az ÉK-i (magyar–csehszlovák–román) hármashatárpont megállapítása

A csehszlovák határszakasz utolsó XIX szakaszának (a Csaptól a Magasligeti hármashatárpontig terjedő szakasz) tárgyalása során a megszavazott vonal csak jelentéktelen változásokat eredményezett a demarkációs vonallal szemben. A HMB csak a legkivívőbb birtokátvágásokat igyekezett néhol megszüntetni (Suba 1997b).

A román és a csehszlovák kormány az 1921. május 4-i prágai határegyezményben a csehszlovák–román határt – a nehéz közlekedési viszonyokra hivatkozva – a Túr és Hódos patak összefolyásához tette át, így a közös határpont 10 km-re délre toldott el. Románia ezzel 115 km² terület nyert, Csehszlovákia kompenzációban nem részesült (Suba 1996).

A román határszakasznál az M szakaszhoz (Zaja-Magosliget) tartozott az ÉK-i hármashatár. A Nagykövetek tanácsa 1923. február 3-án kötelezte a M-CS HMB-ot, hogy régi Magasligeti hármashatárpont és az új Nagypaládnál lévő hármashatárpont közti szakaszt vegye át, úgy ahogy azt a M-R HMB megállapította. Így kb. 22 km-es határszakasz került át a M-CS HMB hatáskörébe (Suba 2000a). 1923. febr. 26-án a hármashatárpont meghatározására összeült a M-CS., M-R., és a R-CS HMB. A közös ülésen a két magyar biztos nemmel szavazott a hármashatárpont áthelyezésére. A M-CS HMB a Túr folyónál úgy döntött, hogy a folyó déli szakasza (a Nagypaládi hármashatárpont és a Fertőalmás–Nagypaládi községhatár között) fix határt képezzen, míg a folyó északi részére (Nagypalád–Kispaládi községhatár) ezt nem mondta ki. Később – 1924. szept. 12-én – hozzájárultak ahhoz, hogy ez a rész is fix határ legyen (Suba 1996).

Az Észak-keleti (MO.CS.R.) hármashatárpont vízmederben fekszik. Pontos fekvését a gránitból készült határoszlop által megjelölt egyenlő oldalú háromszög központja adja. Rajta van az illető államok neve és címere és a trianoni békeszerződés aláírásának a napja. A csehszlovák oldalon ezen kívül a sevres-i békeszerződés aláírásának a napja is be van vésve (Suba 2001a).

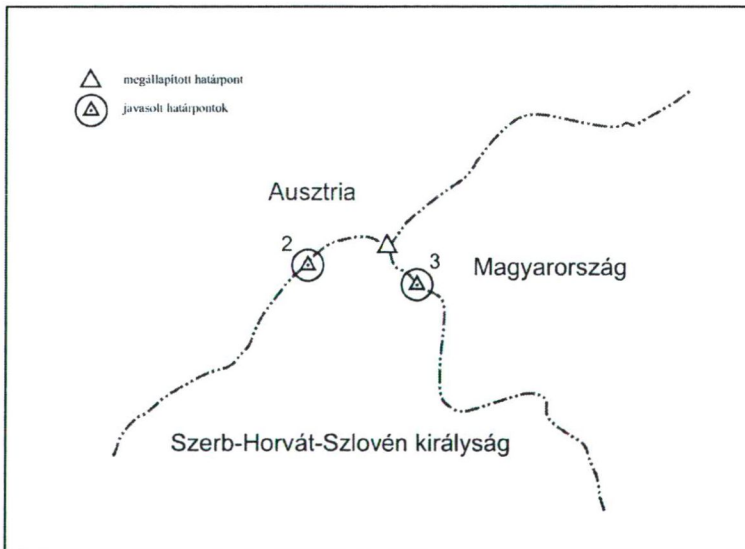
2. ábra. A magyar–csehszlovák–román hármashatárpont
(Forrás: A szerző saját szerkesztése [Suba 1996])

2.3. A DNY-i (magyar–jugoszláv–osztrák) hármashatárpont megállapítása

A délnyugati hármashatárpont megállapítása a M-JU. HMB. hatáskörébe tartozott. A hármashatárpont először 1921. szept. 15-i ülésen merült fel, amikor a HMB. elhatározta, hogy kitűzi ideiglenesen a trianoni vonalat (Suba 1999). Magyar szempontból előnyös volt a trianoni szerződés szó szerinti alkalmazása, amely szerint a határ a vízválasztó vonal mentén állapítandó meg. A magyar biztos ezt az álláspontot hangoztatta a községhatárok tekintetbe vételével szemben. Ezt a véleményt a HMB. elfogadta. A határpontot a vízválasztó gerincen egy erdő fásításában egy taligaút mentén jelölték ki. Ez a pont azért is célszerű, mert így az erdőt nem kellett kivágni. Ez a pont azonban ideiglenesen lett megállítva. Azzal a kikötéssel, amennyiben a M-O. HMB. másképpen döntene, a hármashatárpont kelet-nyugat irányban eltolódhat.

A M-O. HMB. 1922. máj. 3–5-i ülésén döntött, az ülést helyszíni szemle előzte meg. A helyszíni szemlén három pontot néztek meg: A 380. magassági pontot, a magyar javaslat által a vízválasztó nyeregbe helyezett pontot, és a jugoszláv–osztrák határba az erdei út mentén bekapcsolódó pontot. A három pont közel fekszik egymáshoz. A magyar érdekeknek, az felelt volna meg, ha a magyar határvonal a vízválasztó irányában a jugoszláv–osztrák határt képező erdei útba kapcsolódnék be. A magyar biztosok azért ragaszkodtak az erdei útba bekapcsolódó ponthoz, mert így néhány hold erdőt sikerülne megmenteni Magyarországnak számára. Az osztrák biztos a 380. magassági ponthoz ragaszkodott. A HMB tagjainak jobban tetszett a környéket uraló dombon fekvő pont, ahonnan nagyon jól lehet látni a környéket. Ezért a HMB ezt a pontot választotta az érintett országok határainak találkozási pontjainak (Suba 1996).

A hármashatár jel egy piramis alakú és háromszögű, amelynek oldalai az illető ország felé mutatnak, amelyet – tekintettel a terep okozta nehézségekre – két darabba szállítottak a helyszínre. A felső gránit, az alsó betonból készülne a helyszínen. Az 1922. máj. 5-i ülésen nemcsak határoszlop formájáról döntöttek, hanem arról is, hogy az állandósítást az O-JU. HMB végzi. Az állandósítás 1922. máj. 25-én történt meg. A magyar és az osztrák biztosok mire megjelentek a helyszínen meglepődve tapasztalták, hogy az emlékmű jellegű határoszlop készen van. A magyar fél tiltakozott, egyrészt a határjel tervezetét nem mutatták be, így nem is járult hozzá, ezért önhatalmúlag építettek fel, másrészt, mert abban állapodtak meg, hogy háromszögelési pontként is funkcionál. Ebben az állapotában nem lehetett mérésekre felhasználni, mert mérete és alakja miatt külső pontból műszerrel nem lehet mérni. A határjel 185 cm magas, ez a magasság nem teszi lehetővé a határjelen való műszeres mérést. A HMB magyar tiltakozás dacára a Tókánál felépített határkövet elfogadhatónak találta (Suba 2000b). Ez után a magyar fél minden erőfeszítése odairányult, hogy az állandósítás költségeiből „Magyarországot ne terhelje nagyobb összeg, mint amennyit abban az esetben esett volna rá, ha az állandósítás a közösen elfogadott jegyzőkönyvi megállapodások szerint történne” (Suba 1996).

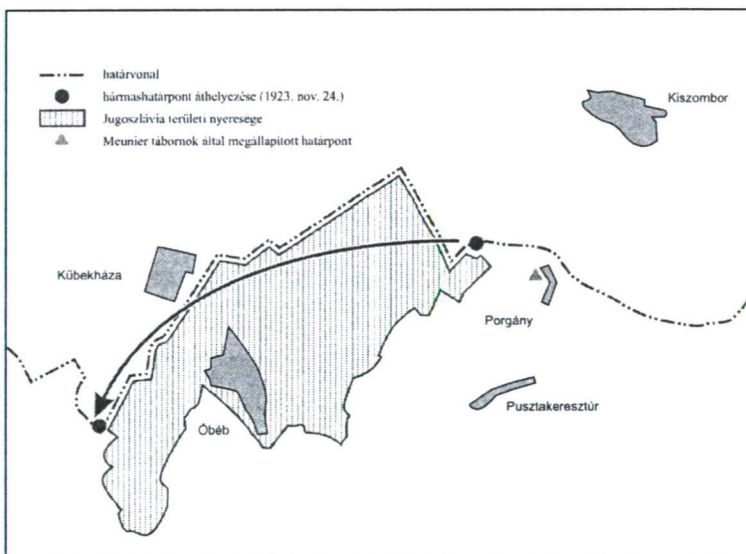
3. ábra. A magyar – jugoszláv–osztrák hármashatárpont
(Forrás: A szerző saját szerkesztése [Suba 1996])

2.4. A DK-i (magyar–román–jugoszláv) hármashatár megállapítása

A trianoni békeszerződés szövege szerint a déli hármashatárpont: Kiszombor állomástól délnyugatra kb. 4 km távolságra, kb. kelet-délkeletre a 84 magassági ponttól és délnyugatra a 83 magassági ponttól a helyszínen választandó pontig lett meghatározva (Suba 1996). A Román határszakaszon a demarkációs vonal Kiszombor község lakosainak birtokából kb. 550 hold területet vágott le. Elvágta egészében a szegedi kenderfonó gyár tulajdonát képező Porgány pusztai 5450 holdas uradalmat és levágta a békeszerződésben meg nem nevezett 960 lakosú, tiszta magyar ajkú Porgány kisközséget, melynek lakossága főleg az uralomban dolgozott (Suba 2000a).

A hármashatárpontnak a terepen való kitűzése a M-R és a M-JU. HMB-oknak 1922. júl. 12-i helyszínen tartott közös ülésén történt meg. A békeszerződésben megállapított elméleti pontot a M-R HMB francia elnöke – Meunier tábornok – körző és vonalzó segítségével kiszámította. Az így megállapított határpont egy kis parasztbirtok közepébe esett úgy, hogy a birtokot három ország területére osztotta szét, és a Kiszombor község határát részekre szakította volna. Ennek a teljesen lehetetlen helyzetnek megváltoztatását kérte a magyar delegáció. Végül is a hármashatárt egy kilométerrel eltolták, ami által a határpont legalább egy község határra került. A diplomáciai csatározások során az a döntés született, hogy a román-jugoszláv határ megállapítása után döntenek a triplexről. A magyar javaslat, melyet az angol és olasz biztos is támogatott, a hármashatárpontot kb. 3 km-rel toltta volna el dél felé, anélkül, hogy a szerb–román határt megváltoztatta volna (Suba 1996).

A M-R és a M-JU HMB-ok a közös tárgyalásánál még három pontot javasoltak, melyek mindegyike eltért francia tábornok elméleti pontjától. Ennek ellenére a francia tábornok javaslatát többségi szavazattal elfogadták. A román határ „A szakasz” tárgyalásánál a HMB kénytelen volt Porgány községet és az uraldom egy részét a magyar félnek ítélni (Suba 2000a). Ez által ellentétbe került Meunier tábornok a hármashatárpont közös megállapításakor elfogadott álláspontjával s a közös bizottság akkori megállapításaival (Suba 1996).

4. ábra. A magyar–román–jugoszláv hármashatárpont
(Forrás: A szerző saját szerkesztése [Suba 1996])

A déli hármashatárpont 1923-ban a jugoszláv–román határkiigazítás során megváltozott. 1923. nov. 24-i területcsere következtében Óbéb községet Románia Jugoszláviának engedte át. Ekkor vetődött fel újra a triplex – 13 km-re délnyugat felé – eltolásának gondolata is, vagyis az 1922. jún. 12-i HMB határozat módosítása. A határpont eltolásához Magyarország nem járult hozzá. A M-R HMB feloszlata előtt úgy intézték el e kérdést 1925 júniusában, hogy a hármashatárkövet az 1922. jún. 12-i határozatnak megfelelően állították fel. 1925-től Óbébtől délnyugatra elég hosszan egy széles sáv választja el egymás tőszomszédságában párhuzamosan futó magyar–román, és a román–jugoszláv határvonalat (Suba 1996). Ez geodéziai szempontból egy mesterkélt konstrukció.

A Délkeleti hármashatárkö kiképzése emlékoszlopszerű. A termésköből faragott határjel 10 darabból áll, és súlya 22,24 mázsa. Ez 6 daraból álló 40 cm magas terméskő alapon áll. Ezalatt 60 cm vastag beton aléptítmény van (Suba 2003).

Magyarországnak a trianoni békeszerződés értelmében kijelölt négy hármashatárpontja közül ma már egy sem az eredeti helyén van, ahol eredetileg kijelölték.

Irodalomjegyzék

- Suba J. (1994): Trianoni országhatár kitűzésének politikai és technikai kérdései. In: „Háború, Forradalom, Trianon” Rendvédelem-történeti füzetek IV/5. szám (szerk.: Dr. Újhelyi Gabriella). Budapest 1994. 61–64. p.
- Suba J. (1996): Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921–1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése) 1996, Budapest. Doktori értekezés (kézirat.) ELTE BTK könyvtár II.
- Suba J. (1997a): A magyar–osztrák határ kitűzése és határokmányai. In: „Magyarok maradtunk” 1921–1996. Konferencia a Soproni népszavazásról. A Soproni Szemle kiadványai. Új sorozat 20. (szerk.: Turbuly Éva) Sopron. 1997. 71–82. p.
- Suba J. (1997b): A magyar–csehszlovák határ helyszíni megállapítása és kitűzése 1921–1925 között. In: Limes X. évf. 28. szám. 1997. 2. szám 29–41. p. Tatabánya.
- Suba J. (1999): A Jugoszláv királyság északi határának kitűzése (A Magyar–Jugoszláv Határmegállapító Bizottság működése 1921–1924) In: Jannus Pannonius Múzeum Évkönyve 43. (1998) (szerk: Uhertovich Ákos) Pécs, 1999. 223–242. p.
- Suba J. (2000a): A trianoni magyar–román határ kitűzése 1921–1925. In: Pótfüzet „Az Alföld történeti földrajza” c konferenciakötethez (szerk: Frisnyák Sándor). Nyíregyháza 2000. április 18–19-én megtartott tudományos konferencia előadásai. Nyíregyháza, 2000. 47–55. p.
- Suba J. (2000b): A magyar–jugoszláv határmegállapító bizottság működése 1921–1924 között. In: „A Mura mente és a trianoni békeszerződés”. „Pokrajina in trianonska mirovna pagodba” Lendavski zveki, Lendvai füzetek. 17. (Szerk.: Göncz László) 137–153. p. Lendva/Lendava. 2000.
- Suba J. (2001a): A magyar–csehszlovák határszakasz határköveinek története 1921–1925. In: A Nógrád Megyei Múzeumok évkönyve 2001. (XV. kötet). Balassagyarmat–Salgótarján, 2001. 31–49. p.
- Suba J. (2003): Az Államhatár megjelölése. In: Geodézia és Kartográfia LV. évfolyam, 2003/3. szám 31–33 p.